

ETİK VE TASAVVUF -Felsefi Diyaloglar-

Kenan Gürsoy, Sufi Kitap, 2008, s. 206

*Yakup ÖZKAN**

Tasavvuf düşüncesinin ne olduğu, İslam düşüncesindeki yeri, farklı kültürlerden ne ölçüde etkilendiği, İslam'la ilişkisinin mahiyetinin ne olduğu gibi konular üzerinde bir çok fikir ileri sürülmüştür. Aşağıda tanıtımını sunmaya çalışacağımız kitap bu konulara farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Söz konusu eser, hem ahlakın ne olduğunu hem de tasavvuf-ahlak ilişkisini kurarak tasavvufun ne olduğunu açıklamaya çalışmakla birlikte bu bağlamda da tevhid, vicdan, bağlanma, insan-ı kamil, edep, yakın, philosophia perennis, metafizik, irade gibi daha pek çok kavramı varoluşçuluktan tasavvufa kadar teorik bir çerçevede yorumlamaktadır.

İki önsöz ve altı diyalogdan oluşan bu eser, Kenan Gürsoy ve öğrencilerinin *diyalog tarzı*ndaki konuşmalarından meydana getirilmiştir. Bu diyaloglar ise, *etik* ve *tasavvuf* konusunda, yazılı sorulardan çok, *irticalen* konuşmaların belirlediği bir sohbetle gerçekleştirilmiştir. Birinci önsöz, Kenan Gürsoy'un öğrencilerine (Ahmet Sait Akçay, İtir Erhart, Semih Yücel) aittir. Onlara göre bu kitabın temel tezi, Platon'un idea kavramı çerçevesinde değerlendirilen tasavvufun, varoluşçuluk bağlamında yeniden okunmasıdır. İkinci önsöz ise, yazar diye atıfta bulunacağımız Kenan Gürsoy'a aittir.

* Sakarya Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Felsefesi Bilim Dalı Yüksek L. Öğrencisi

I. Diyalog'da etik açıdan ahlakın temellendirilmesi konusu ve bu bağlamda kişilik, özgürlük, sorumluluk ve değer kavramları ele alınır. Yazara göre, ahlakta iki unsur söz konusudur. Birincisi, *içkin ögedir*. Yani insanın kendisidir. Gürsoy'a göre ahlak insanla alakalıdır. İnsanın bir özne olmasıyla, daha da ötesinde bir kişi olmasıyla alakalıdır. Eğer, *ahlak kişisi* yoksa, ahlakın öznesi, ahlaklı davranışın öznesi olan ahlak kişisi yoksa, orada ahlaki hayat da yoktur. Dolayısıyla ona göre, asıl önemli olan unsur içkin ögedir. İkinci unsur ise, *aşkın ögedir*. Ona göre aşkın öge, ahlak kişisinin, kendisini karşısında ahlak kişisi olarak bulduğu, sorumluluğunu yaşadığı *ödevler, değerler ve normlar* alanıdır. Kişiye nazaran dışta kaldığı için buna *aşkın öge* adı verilir. Yazara göre değerleri kendimiz oluşturamayız. Ona göre "*ben değerleri toplumdun almam, kendim yarattım ve bunlara uyarım demek*" egoizmin bir türevidir ya da bir türüdür. Dolayısıyla diyor Gürsoy, *egoizm halinde, bir ahlakiliğin olamayacağını düşünüyorum*. Tekrar birinci ögeye dönecek olursak, Gürsoy'a göre içkin öge olan ahlak kişisi bilinçlidir. O, dıştakini ve kendisini, dıştaki ve kendisi olarak fark eden bir *farkındalık halindedir*. Ayrıca bu farkındalık (bilinç) sadece epistemik bir bilinç de değildir. Bu aynı zamanda gerçekleştirilmesi gereken davranışa ilişkin bir farkındalıktır. Yani bu bilincin sahibi, neyi, niçin yaptığını bilen bir öznedir. Bu bağlamda ona göre, neyi niçin yaptığını fark eden, bunun hakkında farkındalığı olan bir ahlaki bilinç, Türkçe'deki ifadesiyle bir *vicdandır*. Sonuç olarak, yazara göre iki ögenin birbirleri karşısında konumlanmaları, birbirleri karşısında kendileri açısından bir tür denge oluşturmaları gerekiyor. Çünkü, bilince dayalı bir özgürlüğe, sorumluluğa bağlı olmayan, yani kişiye ait olmayan bir davranış ahlaki davranış değildir. Diğer taraftan da, eğer bu bilinç, kendine nazaran aşkın bir değeri hedef almadıysa, burada da ahlakilikten bahsedemiyoruz. Kısaca ahlaki bir davranışta her iki öge de denge halinde gereklidir.

II. Diyalog'un konusu ise, tasavvuf ve ahlak ilişkisinin insan ve bağlanma kavramları üzerinden konumlandırılmasıdır. Yazara göre tasavvuf düşüncesi, doğrudan doğruya İslami iman anlayışının uzantısıdır. Temelini vahye dayalı bir din olan İslam'dan alır. Ayrıca, peygamberimiz, özellikle tasavvuf anlayışında son derece temeldir. Çünkü o, bir önderdir. Yaşayan bir Kur'an-ı Kerim'dir. Dini kendisinden öğrendiğimizdir. Gürsoy'a göre, en önemlisi, hem tasavvufi açıdan, hem ahlaki açıdan, *mahiyeti itibarıyla o bir insan-ı kamildir*. Çünkü diyor yazar, Hz. Peygamber, "*Ben ahlakı tamamlamak için geldim*" diyorsa, *dinler tarihi içinde ortaya çıkan sürekliliğin sonundaki tamamlanmanın, büyük ölçüde ahlakla alakalı bir tamamlanma olduğu kanaatini taşıyoruz*. Yazara

göre tasavvuf bunu çok daha derinleştirecektir. Ona göre neredeyse kainat, böyle kamil bir insanın oluşabilmesi gibi bir amaç taşımaktadır. Yaratılış, neredeyse insanın ve insan olmanın bütün özelliklerini taşımanın amaç olduğu bir süreçtir. Bu anlamda diyor yazar, *Hız Muhammed, ahlakını, mahiyetini ve manasını kendi açımızdan düşünmemiz gereken önder ve örnek bir insandır.*

Yazara göre insanlık tarihi, bilim üretmeye, tefekkür etmeye başladığı andan itibaren, bu tefekkürün insan hayatı açısından da yerini ve değerini sorgulamaya başlamıştır. Yani tefekkür tarihinde, bilinmeye çalışılan o *Hakikatle bütünleşme* anlamında bir de *bilgelik geleneği* vardır. Gürsoy'a göre bilgelik, yani hikmet genel mahiyetiyle, içinde felsefenin, ahlakın, egzistansiyel, yani varoluşsal olgunlaşmanın bulunduğu bir bilme ve olma şeklidir. Ona göre evrensel anlamda, düşünce ve dinler tarihi çerçevesinde nasıl bir mistik yaşama tarzı arayışı varsa, o dinlerle iç içe olarak, fakat biraz da onlara nazaran aşkın bir pozisyonda kalarak, bir hikmet geleneği vardır. Bu bağlamda diyor Gürsoy, *tasavvuf, adeta hikmet, din ve mistik yaşama halini bütünleştirerek gelen bu tefekkür çizgisinin uzantısında da kendisini bulur.* Ona göre tasavvuf, kaynağı İslami olmakla beraber, bir manada da bununla bütünleşebilir. Kısaca tasavvuf birinci noktada, tamamen İslam'a dayalı bir temele dayalıdır. Yazara göre bu noktaya ters düşmeksizin tasavvuf, Doğu Hikmet geleneğinin ve mistik yaşayışın uzantısında da bir anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda ona göre tasavvufi görüş taraftarları için, nasıl peygamberler tarihinde, ortaya konan Hakikat, şimdi en olgun haliyle ifade edilmiş ise, aynı şekilde tasavvuf da kendisinden evvelki benzer geleneklerin uzantısında, şimdi en olgun şekliyle ifade edilmektedir.

Diğer taraftan yazar, tasavvuf anlamında, Mistisizm'den çok tasavvuf kelimesinin kullanılmasının daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Ona göre çünkü tasavvuf, aynı zamanda bir *"dünya içinde oluş"*la alakalıdır. Yani, dünyadan el etek çekip aetik bir hayat yaşamak ve sadece birtakım içsel deneyimler şeklinde bir hayat sürmek değildir. Tasavvuf kendini bu dünyada, estetik, musiki, şiir, edebiyat ve özellikle ahlak olarak açacaktır. Dolayısıyla diyor Gürsoy, *ben , her ne kadar dinlerdeki ve din dışı alanlardaki mistik gelişimi, sürekliliği gündeme getirmiş olsam da tasavvuf, onlara daha üst bir anlam kazandırıyor. Ayrıca felsefeyle hesaplaşıyor.*

Tasavvuf ve ahlak ilişkisi bağlamında insan ve bağlanma kavramlarına gelince, yazara göre bağlanma bir *değere* bağlanma olarak düşünülecekse, en temel değer Allah'tır. Aşkın öge olarak en temel noktada Allah olacaktır.

Ona göre eğer bu bağlanma bir aşk hali olarak düşünülecek olursa, en temel noktada bu aşk Allah'a yönelik demek olan bir aşktır. Bu "Ancak Allah'a kulluk ederim, O'na bağlıyım, O'na bağlanırım," değerlendirmesi, bütün bir İslam'ın, akli ya da kalbi, fıkhî ya da diğer bütün sistematiği için geneldir. Bu anlamda Gürsoy'a göre, *yeryüzü bayatı, bu abdin, yani bu bağlanmanın, sınanacağı yerdir*. Bu bağlamda yazara göre insan için mutlak manada bir özgürlük bu şekilde sağlanır. Çünkü insanın mahiyeti itibarıyla kendisini, özgürlük, sorumluluk ve ancak Allah'a bağlanma şeklinde bir belirleyişi var. Ayrıca Allah kendisi'ni insana özgür ve sorumlu bir bağlanma noktasında fark ettiriyor. Dolayısıyla, insan ancak bu bağlanma halinde özgürdür. Ve insanı tanımlayan da bu bağlanma halidir. Ona göre bu özgürlük, özgürlüğe dayalı sorumluluk, tasavvufta ahlak halinde de yaşanacak ve yavaş yavaş *aşk* haline gelecektir. Yani aşk ancak Allah içindir. Ve Allah böyle bir aşkın muhatabıdır. Kısaca tasavvufta bu özgür bağlanma hali "*aşk*"ı ifade ediyor.

V. Diyalog'da ise, varoluş (Egzistans) felsefesi ve tasavvuf arasındaki ilişki tartışılmaktadır. Gürsoy, bu noktada, ilk olarak, iki düşünce arasında bir yakınlaşmadan söz eder. Ona göre tasavvufta Tanrı ve insan sevgisi olduğu gibi, egzistansiyel felsefeler içerisinde de (*Karl Jaspers, Martin Buber, Gabriel Marcel ve Emmanuel Mounier*) Tanrı sevgisi ve insanîyetin özellikle var olduğu görüşler söz konusudur. Bu bakımdan yazara göre, her ikisinin birleştiği bir düşünür olarak *Sokrates*'i gösterebiliriz. Gürsoy'a göre *egzistans* bir varlıkta olma halidir. Ama bu varlıkta olma hali insanın kendisidir. Kendi içinde, kendi tecrübeleri çerçevesinde kendisini fark edişi ve dünya içindeki bu fark edişten hareketle kendi içinde derinleşmesi söz konusudur. Bu açıdan da her iki düşünce arasında bir benzerlik kurulur. Yazara göre tasavvuf da, yaşayan insanı kendisine konu edinir. Dolayısıyla tasavvufun ilgi alanı "*olduğum insan*"dır. Ona göre tasavvufun konu edindiği insan, benlikle mücadele edecek ya da bu benliği daha üst bir prensibe doğru açacak olsa da, yine "*ben*"den hareketle, "*ben*"den geçerek bunu gerçekleştirmeye çalışır. Bununla birlikte tasavvuf için, somut anlamda gerçekleştirilen insan tecrübeleri soyut mahiyetlere dayandırılarak açıklanmazlar. Gürsoy'a göre bir diğer bakımdan da bu tecrübe bizi her iki düşüncede de "*varlık*"la karşılaştırır, ya da tam ifadesiyle "*varlık*"la bütünleştirir. Yazar bu ortak durumu, şu ifadeleriyle daha fazla açık hale getirmeye çalışmaktadır: "*Her ikisinde de bu Varlığın fark edilışı, kendimden ama, kendimdeki O'nun (Hakiki Varlığın) yansımasından ya da kendimdeki O'nun (Hakiki Varlığın) tezahüründen hareketledir. Dolayısıyla bu spekülasyon değil, dıştan bir tanıklık değil, doğrudan doğruya yaşanan bir şeydir. Ayrıca somut olarak kendim*

olduğum bu varlık, mutlak olan varlığın bir tür zıburu olmak dolayısıyla kutsandır.” Yazar bu durumla Sokratik felsefe arasındaki ilişkiyi tekrar kurar. O, Sokrates’in ifade ettiği, *kendini bil* sözünün, aşağı yukarı tasavvuf düşüncesinin temele aldığı bir hadiste de (*Nefsini bil, kim ki nefsinin bilir, aslında Rabb’ini bilir*) mevcut olduğunu söyler. Bununla birlikte Gürsoy’a göre her iki düşünce de, önemli olan soyut anlamda bilmek değildir. Önemli olan oluşturma. Kendindeki varoluşu, kendindeki varlığı hissediyor.

Bunlara ilave olarak, yazar, varoluşçu felsefe ile tasavvuf arasında ortak nokta bulmaya devam eder. Bu bağlamda Gürsoy, varoluşçu filozof Sartre’nin *“Varoluş özden önce gelir”* sözünü tasavvufi düşünceye yakın bulur. Yazar, bu ifadeyi tasavvuf için yeniden düşünerek şöyle formüle eder: *“Öz, benim varlıktaki kendi kaynağıma doğru yürümendir. Ondan olduğumu fark etmektir ve hayatımın bütününi bu kaynak dolayısıyla inşa etmek, algılamak, manalandırmaktır”*. Gürsoy’a göre her iki düşünce için de bu bir egzistansiyel tecrübedir. Yani, insanın varlığının hakikatini onun uzağında fark etmesi ve onunla bir bütünleşmeye doğru yönelmenin güzel bir şey olduğunu yakalamasıdır. Ancak bu metafizik tecrübede, Camus ve Sartre için, *mutlak bir hedef yoktur*. Yani bu tecrübede varlığının hakikatine doğru bir yönelme var, fakat kendisinin ötesinde bir muhatap yoktur. Mutlak bir varlık olmadığı için, bu yönelme, yönelememe durumuna indirgenmiş oluyor. Çünkü yönelmenin kendisine ait bir *“öte”* si yok. O zaman bunun muhatabı yok. Konuya *aşk* açısından bakıldığında diyor yazar, *“içte öyle bir aşk potansiyeli var ki, o hiçbir zaman maşuka yönelen bir aşk haline gelemiyor. Dolayısıyla yönelimsellik dediğimiz şey bir kapalı devre oluyor ve kendi içinde çöküyor, bu nedenle bütünlük oluşmuyor, çünkü öteye dokunması lazım”*. Dolayısıyla Gürsoy’a göre Camus ve Sartre seviyesinde bu yönelme istidadı kendi içine hapsediğinden, ortaya bir *tedirginlik, ruh çöküntüsü* ya da *gönül daralması* çıkmaktadır. Halbuki, yazara göre tasavvufta bu, bir aşk haline dönüşüyor. Hasrette oluş, yönelişin muhatabının farkında olduğu bir oluştu. Yani tasavvufun bu tecrübesinde Mutlak bir varlık olan Allah var. Dolayısıyla bir ilahi aşk var. Gürsoy’a göre tasavvufta hoşluk veren bu aşktır. Ona göre bu aşkta bir hasretin fark edilmesi, bir hicran duygusu var, fakat bir mutsuzluk hali yoktur. Yazara göre kendinden kendine, asıl varlık temelinde doğru bu yitkilik hali, aşkın yaşanması halidir. Ve ona göre bu, sadece Tanrı’ya doğru, yani asıl varlık temelinde doğru değil, kendisinin öteki parçası olan diğer insanlara doğru da yaşanır. Bu noktada tekrar Sartre tecrübesine dönersek, yazara göre, onun tecrübesinde vuslatın kendisi için arandığı o varlık, yani Allah fikri olmadığı için onun sistemi şu manada çöküyor: *yöneliş*

bir yönelmeysi, özgürlük bir mahkumiyete, varoluşçuluk bir var olamayışçılığa dönüşüyor.

Sonuç olarak kendine özgü bu çalışma, evrensellekle ahlakı, etikle tasavvufu, özgürlükle bilinci kişilik kavramının bütünlüğünde farklı bir senteze götürmektedir. Ayrıca Tasavvuf düşüncesi ve felsefe geleneğini ortak bir kavramsal çerçeve ile ele alarak zor bir konuyu sade bir anlatımla incelemektedir.